
XX. SZÁZAD

Erkölcsei pánik a háború után Németországban – fiatal németek bekényszerítése az Idegenlégióba

Frank Biessnek, a San Diegoi Californiai Egyetem oktatójának felkeltette az érdeklődését, hogy az 1950-es években nagyon sokat foglalkoztak a németek az Idegenlégióval: dal, film, folytatásos cikksorozat született róla. Az újságok hatásvadász történeteket közöltek elrabolt, és a légióba kényszerített fiatalokról. A Bundestag felújított egy törvényt, amely büntettnek minősítette a toborzást az Idegenlégió számára. A légió nemcsak az anyák réme volt, hanem komoly akadályt jelentett a francia-német megbékélés és Nyugat-Európa újraegyesítése ügyében. A történészek figyelmét sokáig a nyugat-német gazdasági fejlődés és a társadalom liberalizálódása kötötte le. Csak ekkor kezdenek a németek félelmeiről, a jövőt illető bizonytalanságáról, pánik hangulatáról írni. A félelmeket felerősítette a képzelet, s a kettő együtt alakította a németek viselkedését a II. világháború után. Az erkölcsi pánik végül az Idegenlégiótól való rettegésben érte el csúcspontját. Ebben szerepe volt a sajtónak, a kollektív csalódottságnak, és az 1950-es években elfojtott érzelmek-megnyilvánulásoknak. Az Idegenlégióval szemben le lehetett vezetni ezeket az érzelmeket. Az erőszakos toborzás sértette a fiatal német férfiak integritását, és magát a nemzeti szuverenitást. A háború utáni évtizedben ugyanis a németekben erős volt a megaláztatás érzése, a jövőt illető bizonytalanság, és a szándék, hogy nyugati szövetségeseikkel szemben újra megtalálják saját erkölcsi hangjukat.

A légiót 1831-ben alapították, a németek három nagy hullámban szolgáltak a testületben: a francia–porosz háború után, valamint a két világháborút követő években. A hatóság vissza próbálta tartani a fiatalokat, hogy a légióba jelentkezzenek, de 1945 után már engedélyezték. 1945 és 1962 között kb. 50 000 német szolgált a légióban. A németek toborzása a II. világháború vége felé a francia fogolytáborokban kezdődött, őket a francia gyarmatok visszafoglalására vették fel. Az 5000 körüli német fogolynak mintegy fél százaléka jelentkezett légiósnak. A híresztelésekkel szemben a légió nem a volt SS-tagok és a kompromittált nemzetiszocialisták befogadására törekedett, éppen ellenkezőleg, őket elutasították.

A légióba besorolt német katonák ügyére akkor figyelt fel a közvélemény, amikor az első légiósok a 40-es évek végén hazatértek a szokásos 5 éves szolgálat után. Ekkor jelent meg a Der Sternben 1949. december–1950. január között egy hatrészes beszámoló a légionáriusokról. A cikksorozat a kemény fegyelemről szólt, amelyet csak a bajtársak, a bor és az indokínai nők enyhítettek. Az elbeszélések lenézéssel szóltak a bennszülöttekről, és ijesztően a coupe-coupe-ról, a hosszú késről, amellyel a helybeliek lefejezték, feldarabolták az európai katonákat. Csak néhány hónappal később kezdtek kételkedni az emberek, hogy a német fiatalokat valóban erőszakkal kényszerítették be a légióba, azonban erről nem volt szó a Sternben.

Két nagy botrány hamarosan a németországi toborzásra terelte a figyelmet. 1951-ben a Viet Minh-erők elfogtak néhány légionáriust Francia Indokínában és visszaküldték őket Kelet-Németországba. Nyugat-Berlin határán angol parancsra négyüket letartóztatták, átadták a francia hatóságoknak, azok pedig Oránba internáltak három fiatalot (a negyedik megszökött), és tíz év börtönre ítélték őket. Hiába kérvényezték szabadon bocsátásukat az édesanyák, hiába emelt szót értük a Szövetséges Főbizottság, nem ért semmit. Az újságok és a közvélemény felháborodott. Úgy látták, hogy elfoglalt országgként Németország nem képes megvédeni az állampolgárait. A Holsiten-ügy miatt sokan saját kollaboráns német hatóságaikkal is szembe fordultak. A másik botrányos eset Schweigennél, a német–francia határon történt 1952-ben.

Egy francia busz áttört a határon, s a német határőr azt gondolta, az utasok francia ruhába öltözött németek voltak, akik jelentkeztek a légióba. Az újságokban úgy jelent meg a hír, hogy a franciák emberekkel kereskednek, s hogy erőszakkal fognak el német fiatalokat az Idegenlégió számára. A figyelem újra a légió felé fordult, és mind a Bundestag, mind Adenauer szövetségi kancellár követelték a Szövetséges Főbizottságtól, hogy szüntesse meg a fiatalok légióba toborzását.

A Schweigen-incidens felerősítette a már a XX. század eleje óta élő toposzt, amely lelkiismeretlen légiós toborzók erőszakoskodásáról szólt. Ahogy morális pánik esetén lenni szokott, az újságok túlzott figyelemmel fordultak a légió felé, eltúlozták az ott szolgáló németek számát, évi 40 ezer elrabolt fiatalról írtak, és például a Dien Bien Phunál elszenvedett francia vereség idején azt írták, 1945 óta 232 500 német szolgált a légióban, ebből 46 ezret megöltek, 33 ezer eltűnt. Ezzel szemben *Eckard Michels* szerint 1945–54 között 35 ezer német volt a légió tagja, és egy adott időpontban egyszerre csupán 11 ezer lehetett a számuk. A túlzó riportok abból az érzésből születtek, hogy a nyugatnémetek a II. világháború győzteseinek

áldozatai. Az erkölcsi pánik főszereplője a toborzó személy, a francia megszállók fizetett alkalmazottja volt, aki igyekezett minél több német fiatalat becsábítani az Idegenlégióba. Az igaz, hogy a francia megszállók a Francia Zónában több toborzó irodát tartottak fenn a légió számára. A fiatalokat alkalmassági vizsga után francia uniformisba öltöztették, elvitték Marseille-be, ahol – gyakran fenyegetések súlya alatt – alá kellett írniuk egy öt évre szóló szerződést. Ezután kiképzés következett Algériában, Sidi-Bel-Abbesben, majd legalább két éves szolgálat Indokínában. A nyugatnémet média a toborzó személyt főgonosznak, a népmesék ördögének, emberrablónak, lélekkufárnak, piszkos fejdadásznak írta le. A Frankfurter Allgemeine szerint tevékenységük gennyes seb volt Németország testén.

A toborzók lélektani módszerekkel, csábítással, finom erőszakkal, de durvább eszközökkel is, leitatással, droggal ejtették rabul áldozataikat. Az újságok szerint kb. 150 toborzó működött Ny-Németország területén, és naponta 15 fiatalat csábítottak be a légióba. Erre csakugyan pánik tört ki, az emberek minden „gyanús” idegenben toborzót láttak, szaporodtak a hírek fiukat kereső kétségbeesett szülőkről, az iskolákban figyelmeztették a fiatalokat a veszélyre, plakátokat helyeztek ki a gyermekrablók ellen. Az SPD szándékosan felfújta a német fiatalokra leselkedő veszélyt, hogy aláássa Adenauer nyugati integrációs politikáját. A szövetségi és egyes állami parlamentek is tárgyalták az ügyet, és konkrét esetek említésével erősítették a pánik hangulatot.

Vajon miért vált ennyire fontossá a téma még a legfelsőbb politikai körökben is? És miért váltott ki ilyen erős érzelmeket? Frank Biess szerint nem felülről indították el a morális pánikot. Inkább a háború utáni nyugatnémet társadalomban már jelenlévő félelmekből, képzelgésekből jött létre. Eszerint az

Idegenlégió azonos volt a rabszolgasággal és a homoszexualitással. E rögeszme mögött tulajdonképpen a háború utáni bizonytalanság és a fiatal férfiak jövője iránt érzett aggodalom állt. Feltűnően sok újság, politikus említette a légióval kapcsolatban a „XX. századi modern rabszolga-kereskedelmet”. A szerző ezt annak tulajdonítja, hogy a németekben a történelmükből öröklődően élt az érzés, hogy sokszor voltak idegen hatalmaknak kiszolgáltatva. Például Hessen grófja a XVIII. század második felében eladta alattvalóit az angoloknak az amerikai függetlenségi háború céljára. Vagy emlékeztek a „fekete szegyenre”, amikor 1919 és 1930 között a Rajna-vidéket elfoglaló francia seregben sok volt a fekete katona. Biess szerint a németek rettegettek attól, hogy egyszer a nyugati hatalmak gyarmatukká teszik őket, vagy hogy a szövetségesek bosszút állnak rajtuk azért, mert ők

maguk kelet-európaiak millióit tették rabszolgává egy évtizeddel korábban. Ez a félelem a légióba kényszerített fiatal férfiak féltésében öltött testet. Az erőszakos légiós toborzás ügyében mind a hivatalok, mind a népi tiltakozók gyakran hivatkoztak a nemzetközi jogra és az emberi jogokra a parlamentben és az ENSZ-ben egyaránt. Frank Biess úgy látja, a németek azt érezték, a győztes szövetségesek áldozatokként kezelik őket. Szokatlan volt viszont, hogy a fiatal férfiakat féltették az erőszaktól, nem a nőket. Ennek oka az volt, hogy a háborúban a férfiak pusztultak el, és hiányuk veszélyeztette a nemzet rekonstrukcióját. Ezért a légióban elkövetett szexuális, homoszexuális bűnök különösen aggasztották az embereket. A média összemosta a légiót a homoszexuális csábítással. A Stern azt írta, a toborzók harmadnegyed rangú bárókban, vasútállomásokon fordulnak elő. A veterán légiósok is homoszexuális zaklatásokról meséltek. Így a toborzók és a légiós veteránok a népi elbeszélések őrdőgei lettek, és összefonódtak a prostitúcióval és a szex-kereskedelemmel. A fejekben mindebbe még belekeveredett a nácik antiszemitizmusa is, a félelem a zsidókkal való vérkeveredéstől. A faji keveredés nácizmusból örökölt réme és a légiós homoszexualitás már a belső hanyatlás és erkölcsi szétesés veszélyét jelezte a német társadalomban.

A közhangulat arra készítette a hatóságokat, hogy tegyenek valamit az erőszakos toborzás ellen. Az Adenauer-kormány 1953-ban újra érvényessé tette a német büntető törvénykönyv 141. paragrafuszát, amely megtiltotta a toborzást idegen hadseregek számára. Ezzel egyszersmind cáfolta a kormány tehetetlenségéről szóló vádakat, valamint megszüntette a rabszolgaságról, erőszakos légiós besorozásról szóló elbeszéléseket, és velük együtt a morális pánikot. Ezután a szülők, beszervezni akart fiatalok és mások feljelentéseket tettek toborzási ügyekbe, és a bíróságok a legkisebb gyanú alapján is vizsgálódtak. A megszületett ítéletek 4-9 hónap börtönről szóltak - a szerző ismertet néhány esetet. Már azokat is büntették, akik csak címet adtak német fiataloknak, ahol jelentkezhetek. A bíróságok összemosták a toborzást a honoszexualitással, és mindkettőt büntették. Végül mégsem hozott komoly eredményt a 141. paragrafus; mindössze 9 embert ítétek el. A rendőrség az esetek többségében úgy találta, a fiatalok jó része a saját akarataból iratkozott be a légióba. Volt, aki el akart válni, vagy az egyetemi vizsgái előtt, esetleg egy nő zaklatása előtt menekült a légióba, és voltak notórius feljelentgetők, akiknek nem kellett hinni. A légióban alkalmatlanok szégyenükben rémmeséket terjesztettek.

1954-ben a bangkoki német követségen 47 légionáriusból mindössze hét állította, hogy erőszakkal írárták alá vele a szerződést. Gerhard Schröder és az újságok is önkéntes jelentkezőkről beszéltek immár, és kétségessé

vált, hogy egyáltalán léteztek-e toborzó emberek. Ez a változás azt tükrözte, hogy a németek immár nem féltek külső veszélytől, és csatlakozásuk a NATO-hoz és a gazdasági eredményeik magabiztosabbá tette őket. A német hatóságok ezután már az önkéntes jelentkezésről próbálták lebeszélni a fiatalembereket, útlevélkérelem esetén megkövetelték a szülői beleegyezést. A protestáns és katolikus segélyszervezetek az állomásokról ifjúsági szállásokra vitték a fiúkat, vagy vissza a szüleikhez. Egy szociológiai tanulmány megállapítja, hogy a háborús vereség következményei, a munkanélküliség, szegénység, otthontalanság, családi problémák, olykor pedig valami büntetéstől való menekülés vitte rá őket, hogy a légióhoz forduljanak. Az 50-es évek második felében a gazdasági csoda és a teljes foglalkoztatás miatt már más magyarázatot kellett találni, a kutatók kimutatták, hogy az önkéntesek 40%-a kalandvágyból csatlakozott a légióhoz. A fegyverviselés olyan férfiasnak tűnt! A modern tömegkultúra, a média felkeltette az érdeklődést a légionárius élet iránt. Például egy Burt Lancaster-film, a *Frauenraub in Marokko – Ten Tall Men* megnézése után 36 fiatal jelentkezett a légióba. Számos kommentátor és újság szólalt fel az amerikai fogyasztói kultúra káros hatása miatt.

Az 50-es évek második felében aztán csökkent a légió iránti érdeklődés. Míg Indokínában 35 ezer német légionárius szolgált, Algériában már csak 12 ezer. Ny-Németország megszállása végetért, az ország szuverenitását garantálták, és Franciaország bezárta minden toborzóirodáját a területen. A figyelem most már magára a légióbeli szolgálatra és a francia gyarmatosításra terelődött. Ekkor zajlott a francia-algériai háború, és az „algériai aktivisták” erősen bírálták, hogy németek részt vesznek a francia gyarmati háborúban. Ezeket a légiósokat már nem áldozatoknak tekintették, hanem egy brutális gyarmati háború önkéntes résztvevőinek. A németek visszatértek ahhoz a szemlélethez, hogy az egyén erkölcsi és jogi felelősséggel tartozik a cselekedeteiért. Ezt a szemléletbeli változást mutatta az 1958-ban elkészült film, a *Madeleine és a légionárius* (rendezte Wolfgang Staudte, főszereplője Hildegard Knef) és a *Sternben futó regénysorozat, az Elveszett fiak*. Mindkettő német légionárius szökevényekről szól. Egy hasonló történetet is felkapott a sajtó: egy német kapitány fel akart jelenteni szökésben lévő légionáriusokat, végül azok megmenekültek. A film és a regény azt mutatták, hogy a németek már nem az erőszakos toborzástól féltették a fiaikat, hanem saját nemzetük áruló tagjaitól.

A regény szereplői között vannak volt SS-tagok, van szadista, homoszexuális parancsnok, és van olyan német fiatalember, aki megölt egy erőszakoskodó marokkói katonát, hogy megmentsen tőle egy német lányt. Mind a

film, mind a regény érzékelteti, milyen brutális volt a francia hadsereg Algériában, s ezzel utal a II. világháború idején elkövetett német bűnökre is. A narrátor nyíltan erkölcsi párhuzamot von az indokínai gyilkosságok, a lidice-i és oradouri mészárlások és a szövetségesek által elkövetett freudenstadti rémtettek között. E történetekben a németek már nem csupán áldozatok, hanem előkészítói is a cselekményeknek. A közönség leszűrhetette, hogy a háború piszkos dolog, hogy nemcsak a bolsevikok követtek el bűnöket, hanem a Nyugat, a németek is. Az 50-es évek végefélé már egyre inkább azonosan ítelték meg a náci tetteket és a franciák atrocitásait Algériában. A film, a regény és a hozzászólások leleplezték a légionárius élet brutalitását, egyúttal felélesztették a háborús élményeket, amelyeket sokan meg akartak tagadni, el akartak feledni.

Sok kritika érte a Madeleine-filmet. Ez részben azt jelentette, hogy a légionárius téma már nem érdekelte az embereket. A háború utáni félelmeket felváltották a hidegháború fenyegetései, a nukleáris megsemmisülés lehetőségének réme. A légió-témának mégis megvolt a jelentősége: rámutatott, hogy a németek is lehetnek áldozatok, ahogy nekik is voltak áldozataik a II. világháborúban. A közvélemény a toborzó embereket korrupt, homoszexuális alakoknak képzelte, akik a német férfiak ellenségei. Az ezzel kapcsolatos félelmek, képzeltések a háború utáni aggodalmakból nőttek ki.

Frank Biess tanulmánya igen sokrétű. Számos adat és esemény pontos leírása révén megismerteti az olvasót a Francia Idegenlégióval, a német fiatalok és a légió viszonyával, illetve e viszony megváltozásával. Emellett lélektani elemzést kapunk a nyugat-németek bizonytalanságáról, félelméről a II. világháború utáni évtizedben. E lelkiállapot változásainak okait, magyarázatát is megérthetjük a tanulmányból.

Frank Biess: Moral Panic in Postwar Germany. The Abduction of Young Germans into the Foreign Legion and French Colonialism in the 1950s (Erkölcsei pánik a háború utáni Németországban – Német fiatalok erőszakos besorozása az Idegenlégióba és a francia gyarmatosítás az 1950-es években) *The Journal of Modern History*, 84. évf. 4. szám, 2012 december, 789-832 o.

Fodor Mihályné